

MIT OLVASNAK A GYEREKEK?

(A mai magyar gyermek- és ifjúsági lapokról dióhéjban)

FECSCHE CSABA

Mit olvasnak ma a gyerekek? A *Harry Pottert* például, amit úgy visznek, mint a cukrot, és nagyon jó az, hogy akad könyv értékválságos világunkban, melyet minden gyermek – s nem csak gyermek – szeretne elolvasni. Én ugyan *Rowling* asszony összes művéért, a böröndnyi *Harry Potterért* nem adnék egy *Lázár Ervin-mesét*, de ez legyen az én bajom.

Vagy ha honfitársam az a gyerek és beszéli – dadogja – *Arany János* nyelvét, minden további nélkül olvashatja a *Dörmögő Dörmötörben Varga Pötyi* kór-szakos költeményét, hogy asszongya: *Én vagyok Méh Béni, / aki a kast építi. / Ízelt lábamon kosár, / benne vakolókanál.* De kilóg a kosárból a fűzfavessző, poétánk címére! Hogy miért nem jeles poéták verseit, ez olyan kérdés, amelynek horgára én aligha tudom ráakasztani a megnyugtató választ.

Gyerekkori emlék: édesanyám hangosan felolvas a petróleumlámpa pislákoló fényénél. A *Móriczok, Mórák, Mikszáthok* az édesanyám hangján szólnak bennem. Olvasott a *Dörmögőből* is. Olyan szerzők szerepeltek benne akkoriban, mint *Móra Ferenc, Szabó Lőrinc, Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor*, és még sorolhatnám. Jelen voltak a lapban persze *Ilyen Nénik, Olyan Bácsik* is, nem hiányoztak az előre mutató, pártos írásek sem, elvégre a szocializmust építettük, szőttük a selymet, zúgtuk a gyárat, írtuk a verset. A szocializmus elszállt, a *Dörmögő* megmaradt a *Varga Pötyikkel*. Szegény ember vízzel főz. Amikor a most ötven felé közelítő lap sikerét veszélyeztetni kezdte az import-gagyi, a tetsetős külsejű, hatásvadász *Buci Maci*, akkor megpróbált olyan lenni, mint vetélytársa. Ez sikerült is, talán még olyanabb lett.

Fantasztikusan gazdag a magyar gyermekirodalom, csak néhány alkotó nevét sorolom fel kapásból: *Agh István, Bella István, Csoóri Sándor, Kányádi Sándor, Kiss Anna, Beney Zsuzsa, Szepesi Attila, Csukás István, Lázár Ervin*... Sajnos műveiknek nincs kellő megjelenési lehetősége, nincsenek színvonalas gyereklapok, a napi –és hetilapokból kiszorult a gyerekrovat. Kár, hiszen ez egy elszalasztott lehetőség. Nagyon kevés felnőtt olvas ma könyvet, sok olyan család van, ahol ritka vendég a könyv, ellenben újság, hetilap vagy magazin a legtöbb családnak jár. A gyerek belenéz, belekóstol mindenbe, ami a keze ügyébe kerül, belelapoz az újságba s ha kedvére valót talál, legközelebb már ott nyitja ki. Ma a legtöbb újságban hiába keresnénk a neki valót, a gyerekrovatot. Érthetetlen jelenség ez, hiszen a lapok jövőendő olvasóikat is kinevelhetnék.

A legtöbb gyereklapunkkal, magazinunkkal az a baj, hogy nem értékorientált, hanem fogyasztói szemléletű, mintha csak azért létezne, hogy néhány multi-plussz hirdetési lehetőséghez jusson.

Számos gyermekmagazin található a piacon. Vajon toboroznak-e olvasókat a könyveknek, folyóiratoknak, vagy csupán a „felnőtt” magazinok szálláscsinálói? Itt most csak egy ritka kivételnek számító magazint említek, a *Tudorka és Barátai*-t. A most negyedik évfolyamát jegyző gyermekmagazin a hat-tizenkettő évesekhez szól. Profi módon szerkesztett lap – főszerkesztője *Bera Károly* –, munkatársai között van *Dargay Attila*, *Sajdik Ferenc*. Bár egy kissé disney-s, de a rajzfilmes csodavilág báját megőrizve távol tartja magát az erőszaktól és durvaságtól. Az irodalom nagyobb helyet is kaphatna benne, de még így is olvasható, színvonalas magazin a *Tudorka*, helye van a gyermekek és gyermekkönyvtárak polcain.

Magam is művelem a gyermeklírát, de korrekt módon aligha tudnám definiálni a gyerekvers fogalmát. *Weöres* csupazene, fülbemászó, lélegigező versei biztosan azok, noha a költő saját bevallása szerint azok ritmuspróbák, nem gyermekeknek szánta őket, a gyermekek fogadókészsége által minősültek gyermekversnek és lett a szerző szándékai ellenére a magyar gyermeklírát archetípusa. Gyermekversek *Tamkó Siráto Károly* játékos, groteszk, nyelvi leleményekre épülő szövegei, *Csanádi Imre* természetet megszólító, nyelvi mélyrétegekbe hatoló versei. A gyerekek hangján beszél *Csukás István*, *Lázár Ervin*, *Janikovszky Éva*. Kevés olyan lírikusunk van, aki ne próbálkozott volna gyerekverssel, ennek ellenére úgy gondolom, hogy a gyermekirodalom az irodalom mostohagyermeké, az új gyermekkönyvekről csak ritkán jelenik meg recenzió, értékelő tanulmány, a gyermeklapok is mintha kiesnének az irodalmi közvélemény látóteréből.

Európában a tizenkilencedik század végére kezdtek elszaporodni a gyermeklapok, és lettek a nemzeti gyermekirodalom letéteményesei.

Az első magyar gyermekfolyóirat a *Gyermekbarát* (1843-1844) volt. A múltból három jelentős gyermeklapot említhetünk: az *Én Újságom*, *Jó Pajtás*, *Cimbora*.

Mintegy másfélszáz gyermek- és ifjúsági lap jelenik meg ma Magyarországon. (A bőség zavara, avagy a zavar bősége?) Ezek között van kulturális, ismeretterjesztő, van hobbi és vallási jellegű lap, van képregény stb. Sok a tiszavirág-életű. Az élettartam és a példányszám beszédes lehet ugyan, de önmagában nem garanciája a minőségnek. Sőt!

Az elmúlt négy évtizedben a gyermeksjajtó történetében a főszerep a mozgalmi lapoké – *Pajtás*, *Kisdobos* – volt. Ezek politikai célzatosságuk ellenére irodalmi értékeket is közvetítettek százezres olvasótáboruknak. A rendszerváltás tájkán a *Kisdobos Hétfőföldes*, a *Pajtás Gulliver* néven élt egy darabig, aztán elnyelte őket a társadalmi változások szennyes áradata.

A gyermek- és ifjúsági lapok tömege szinte átláthatatlan, folyóiratok születnek, megszűnnek, átalakulnak, örökös és gyors a változás, az értékközvetítő gyereklapoknak nem könnyű a *Mickey Mouse*, a *Garfield*, a *Pókember*, a *Barbie* és hasonlók közegében életben maradni.

Az *Én Újságom*nak, melynek *Móra* is állandó munkatársa volt, minden bizonnyal legmértöbb utóda az 1971-ben Szegeden alapított *Kincskereső*. (Egykori munkatársai között található *Baka Istvánt*.)

A kiskamaszoknak, tíz-tizenégy éveseknek szóló folyóirat örökös felfedezőúton van irodalmunk múltjában, s ezen az úton még sokáig lesznek feladatai, hiszen eddig többnyi-

re a huszadik század legjobbainak életművéből válogatott a gyermekeknek. Házi szerzőjüknek számít *Krúdy, Kosztolányi, József Attila, Nagy Lajos*. Ennek az értékre figyelő szerkesztési elvnek a jegyében jelenik meg az új, olyanoknak kínál-kínált lehetőséget, mint *Weöres, Nemes Nagy, Mátyás, Janikovszky, Csukás és Lázár*. A *Kincskereső* tükre a mai magyar gyermekköltészet átalakulásának. Teret ad a líra különböző irányzatainak.

Talán nem a verstől fordult el a gyermek, csak másféle versek tetszenek neki, nem a verszene vonzza már, hanem a humor, az irónia, az kell, hogy önmagára ismerjen a versben, az új évezred gyermekére. Ezért is igen nagy érdeme *Tótfalusi Istvánnak*, hogy ezt a fajta lírát svédből magyarra átültette. Ez a meglehetősen prózainak tűnő líratípus nagy hatással volt a magyar gyermekköltészetre, bár *Weöresnél* ez már megvolt, gondoljunk csak a *Kisfiúk témáira* című kis ciklusára. Lehetne a lapban több az életből, a kiskamaszokat érintő téma, amely az ő életüket mutatná be izgalmasan és őszintén. E hiányosság ellenére leszögezhetjük, hogy igényesen szerkesztett, igazi irodalmi folyóirat a *Kincskereső*. Kár, hogy meglehetősen érdektelenség övezi a megcélzott korosztály részéről (is). Pedig a hetvenes évek derekán példányszáma elérte a nyolcvanezeret. Most esztendőök óta a pusztalétéért küzd. Az impresszumban a szerkesztőség címénél ez áll: költözöben. A *Kincskereső* tehát egy költöző lap, olyan, mint a fecske, madárban. Csakhogy ez nem vicc! Megoldatlan a terjesztése, az újságosstandokon nem található, csak az iskolai terjesztőknél, ennek hatékonysága csekély, jórészt a pedagógus jó szándékán múlik. Egy jellemző példa: a napokban felhívott egy fiatal költő barátom, hogy létezik-e a *Kincskereső*. Barátom meséket, gyerekverseket is ír, arról nem beszélve, hogy két kiskolás gyermeke van. Ennyire nincs a köztudatban ez a kitűnő lap.

Nincs olvasói utánpótlás, szükség lenne a *Kincskereső*höz hasonló színvonalas lapra a kisebbeknek, a hat-tíz éveseknek és az ovisoknak, ezek a kistestvérek természetesen kócosabbak és rakoncátlanabbak lennének, mint bátyjuk.

Évek során sok rendhagyó irodalomórát tartottam kisiskolásoknak, felolvastam óvodásoknak szerte az országban, s bizvást állíthatom, bennük még van igény az ilyesmire, amit a jó ég tudja, hogyan és miért később kiölnék belőlük. Tehát azt mondom, a gyerekek nyitottak a szépre és a jóra, és ez reményteli dolog. Vérmes reményeim persze nincsenek, de talán száz *Pistikéből*, akinek tetszenek az én versikéim, lesz egy *István*, aki megmarad versolvasónak, egyáltalán olvasónak.

Ha olvasókat akarunk magunknak, s miért ne akarnánk, hiszen az írás föltételezi az olvasást, akkor bizony olvasókat kell nevelnünk. Hogy ez nem az író feladata? Meglehet. De ha nem megy másképp?!

Valaki –konkrétan létező személy –s ha nem tévedek éppen az oktatás területén működő kétlábú tette fel a kérdést: *fontos az posztmodern korunkban egyáltalán, hogy olvasanak a gyerekek? Szükség van még könyvekre, nem idejétmúlt dolog-e a Gutenberg-galaxis?* Jó kérdés, igazi posztmodern kérdés. Szükséges-e, hogy emberek legyünk, feledvén hogy, *embernek lenni ünnep*. Ereszkedjünk hát négykézlábra, irány a barlang! Csak nehogy valamelyik örült megint ecsetet vegyen a kezébe!

(Elhangzott a 2004-es Tokaji Írótáborban)